

STANISLOVAS JUKNEVIČIUS

Kai vaizduotė žudo: rasizmo psichologijos bruožai

Santrauka

Straipsnyje, remiantis analitinės psichologijos idėjomis, analizuojamas vaizduotės vaidmuo rasizmo psichologijoje. Daugiausia dėmesio skiriama kolektyvinio kompleksų sampratai. Darbe teigiama, kad vaizduotės sukurtos struktūros skatina žmogų žudyti tais atvejais, kai iškyla grėsmė kolektyviniam kompleksui, kurio dedamoji yra šio žmogaus ego, ar kai individo vaizduotė susikuria priešą, kurio egzistavimas nesuderinamas su asmens egzistavimu. Vokiškasis fašizmas ir Anderso Breiviko veiksmai straipsnyje traktuojami kaip prieš įsivaizduotus priešus nukreipta sparčiai nykstančio rasistinio kompleksų gynyba.

Straipsnį sudaro trys pagrindinės dalys. Pirmoje analizuojamas pašąmonės vaidmuo kūryboje, įsivaizduojančių bendruomenių ir įsivaizduojamų pasaulių sklaidos ypatybės, kolektyvinio kompleksų sąvoka ir ego integracijos į kolektyvinius kompleksus būdai. Antroje dalyje nagrinėjamas nacizmo vaidmuo kolektyvinio rasistinio kompleksų istorijoje, trečioje – rasistinio kompleksų raiškos Breiviko psichikoje ypatybės.

Straipsnyje teigiama, jog kūrybos procesas – tai tam tikrų vaizduotės struktūrų gimimas ir sklaida. Pagrindinis šios sklaidos tikslas – individualių vaizduotės turinių vertimas kolektyviniais. Tą pačią kalbą vartojanti ir tuos pačius vaizduotės turinius skleidžianti ar bent jau palaikanti žmonių grupė gali būti pavadinta įsivaizduojančia

bendruomene. Kultūra – tai procesas, kurio metu įsivaizduojančios bendruomenės kuria įsivaizduojamus pasaulius.

Įsivaizduojami pasauliai, viena vertus, kuriami sąmoningomis įsivaizduojančių bendruomenių narių pastangomis, antra vertus – lemia tos bendruomenės narių tikėjimus, jausmus, vaizdinius. Kartais įsivaizduojamas pasaulis tik šiek tiek transformuoja žmogaus psichiką, kartais reiškiasi kaip tam tikras stimulus ar, atvirkščiai, trikdys. Antru atveju, įsivaizduojamas pasaulis transformuojasi į kolektyvinį kompleksą. Kolektyvinis kompleksas – autonominiu psichiniu deriniu tapęs įsivaizduojamas pasaulis ar jo dalis.

Bene daugiausia per visą Vakarų istoriją individualių ego pasiglemžusių kolektyvinių kompleksų – rasistiniai. Ypatinę galią jie įgavo vokiškajame fašizme. Pastarasis įsiurbė, sistematizavo, transformavo ir tautinį (völkisch) judėjimą, ir rasizmo teoretikų idėjas, ir Richardo Wagnerio muziką, ir Kanto mokymą apie pareigą, o Nietzsche's – apie antžmogį, ir daugybę kitų kaip vokiečių, taip ir vakariečių bendrai pašąmonėje susikaupusių ar besikaupiančių jėgų. Persmelktos tikėjimo ir suldytos kolektyvinės valios, šios jėgos sukūrė vieną galingiausių dvidešimto amžiaus kolektyvinių kompleksų.

Kolektyvinė pašąmonė – nepavaldi laikai ir erdvei psichikos sritis. Kažkada suformuotos kolektyvinės psichikos struktūros

gali prasiveržti kažkieno sąmonėje po daugelio metų ir geografiškai tolumoje nuo kilmės vietos šalyje. Viena iš kolektyvinio rasistinio komplekso skeveldrų pateko į Breiviko psichiką ir aktyvavo kūrybinį procesą. Šioje kūryboje Breivikas kai ką naudojo iš istorijos, kai ką – iš kitų teroris-

tinių grupių ideologijos, o dar kai ką – iš virtualiosios realybės. Sukurtas dalinai sąmoningų, dalinai iš pasąmonės kylančių, net jo paties ne visada suvokiamų jėgų, išivaizduojamas Breiviko pasaulis pavergė jo ego ir privertė mesti į rasizmo aukurą dar vieną partiją aukų.

Esminiai žodžiai: vaizduotė, rasizmas, išivaizduojančios bendruomenės, išivaizduojami pasauliai, kolektyviniai kompleksai, tikėjimas, valia, Andersas Breivikas.